

GÖÇ, ENTEGRASYON VE EĞİTİM EKSENİ: BİRLEŞİK KRALLIK'TAKİ TÜRKLER*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Erdem DİKİCİ¹

* Bu çalışma, Bristol Üniversitesinde 2016 yılında tamamlanan "Transnational Islam and the Integration of Turks in Great Britain" isimli doktora çalışmasının bir bölümünün detaylı bir şekilde yeniden düzenlenmesiyle ortaya çıkmıştır.

¹ Dr. Üye, Centre for the Study of Ethnicity and Citizenship, University of Bristol, UK; Milli Eğitim Bakanlığı, Meram İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Konya, erdem5534@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3278-7982.

Geliş Tarihi: 24.05.2021 Kabul Tarihi: 30.09.2021 DOI: 10.37669/milliegitim.941937

Öz: 1960'lerden bu yana, göçmen ve mültecilerin yerleştikleri ülkelere entegrasyonu Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki gelişmiş ülkeler için önemli bir toplumsal ve siyasal konu / problem haline gelmiştir. Bu konu üzerine yazılan çok sayıda resmi rapor, akademik makale ve kitap göçmenlerin ve mültecilerin yerleşilen ülkeye entegre olmasının demokratik refah devletinin, toplumsal uyum ve dayanışmanın devamlılığı bakımından hayati öneme sahip olduğunu altını ısrarlı ve kuvvetli bir şekilde çizmişlerdir. Bu çalışma eğitime eşit erişim hakkının, aktif katılımın ve başarının entegrasyon için kritik öneme sahip olduğunu Birleşik Krallık'taki Türk kökenli toplulukların entegrasyon süreçlerindeki rolü üzerinden ele almaktadır. Türklerin eğitimde görece olarak daha başarısız olmalarının sebebi aile-ebeveyn, okul, ve etnik topluluk olarak üç temel faktöre dayanmaktadır. Bu çalışmada, sonuç olarak, diğer etnik kökenli topluluklara nazaran Türklerin görece daha yavaş entegre olmalarında eğitimdeki başarısızlıklarının en başat etken olduğu gerçeği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: entegrasyon, eğitim, entegrasyonun göstergeleri, çok-kültürcü entegrasyon

MIGRATION, INTEGRATION AND EDUCATION NEXUS: TURKS IN THE UNITED KINGDOM

Abstract:

Since the 1960s, the integration of immigrants and refugees into the countries of residence has become an important social and political issue / problem for the advanced countries in North America and Western Europe. Numerous official reports and numerous academic articles and books on this subject have insisted and strongly emphasized that the integration of immigrants and refugees into the country of residence is vital for the continuity of the democratic welfare state and social cohesion and solidarity. This study underlines the role of equal access to education, active participation and educational success are critical to integration through focusing on Turkish-origin communities' integration processes in the UK. The reason why Turks are relatively less successful in education is based on three basic factors as family-parent, school, and ethnic community. As a result, it is emphasized that the failure in education is the main factor in the relatively slow integration of Turks compared to other ethnic origin communities in the UK.

Keywords: integration, education, indicators of integration, multicultural integration

Giriş

Hiç şüphesiz ki Birleşik Krallık (BK) 20. yüzyılın en fazla göç alan ülkelerinden birisidir. 1930'lardan itibaren, özellikle İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinden gelen göçmenler Londra başta olmak üzere büyük şehirlere kalıcı olarak yerleştiler. İkinci Dünya Savaşı'nı müteakiben devam eden göç dalgaları 1970'lere kadar eski sömürgelerden gelen göçmenlerden oluşmaktaydı. Hindistan, Pakistan, Karayipler ve Bangladeş gibi ülkeler en fazla göç gönderen ülkelerin başında gelmekteydi. Ancak 1973 petrol krizi, Avrupa ülkelerini "misafir-işçi" alımlarını durdurmasına yol açmış, böylelikle Türkiye ve Fas gibi ülkelere Avrupa'ya ekonomik sebeplerle göç edenleri İngiltere başta olmak üzere diğer ülkelere yönelmek zorunda bırakmıştı. 1991 yılında 3 milyonun üzerine çıkan etnik azınlıkların sayısı, 2001 yılında 5 milyona yaklaşmış ve 2011 sayımlarında ise bu sayıların yaklaşık olarak 8 milyona ulaşmasıyla BK'deki etnik azınlıkların toplam nüfusa oranı %14'e ulaşmıştır (Census, 2011).

Göç, göçmenler ve göçmenlerin entegrasyonu ile ilgili sosyal, ekonomik ve politik konular giderek önemini artırmış ve BK'deki en önemli konu haline gelmiştir. Yeni gelenlerin hukuki statüleri (vatandaş, göçmen, sığınmacı), kendi kültürlerini devam

ettirme arzu ve çabaları, kamusal alanda kendi kimlikleriyle var olma iddiaları, ırkçılık ve ayrımcılık gibi konular göçmenlerin Britanya toplumunun bir parçası olmaları yönünde toplumsal ve politik farkındalıklarını artırmıştır (Modood, 2013). Böylelikle, 1970'lerden bu yana çeşitli göçmen entegrasyonu modelleri geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Özellikle 70'lerin ortalarından 2000'lerin ortalarına kadar uygulanan çokkültürcü vatandaşlık (multicultural citizenship) ve çokkültürcü entegrasyon (multicultural integration) politikaları büyük ölçüde başarıya ulaştı ve BK dahil Batı Avrupa demokrasilerindeki azınlık gruplarının büyük bir kısmı başarılı bir şekilde entegre oldular (Kymlicka, 2018) ve kendilerini göç edilen ülkenin üst kimliğiyle tanımlamaya başladılar. Örneğin; Britanyalı-Müslüman, Afrikalı-Britanyalı, Britanyalı-Asyalı. (Modood, 2019; MCB, 2015)

Kuşkusuz ki göçmen entegrasyonu çok katmanlı bir süreçtir. Gelenlerin hukuki ve yasal statüleri; göç-edilen ülkedeki kimlik, vatandaşlık ve entegrasyon politikaları; ırkçılığa ve ayrımcılığa karşı göçmenlerin yasal olarak korunması, ekonomik ve politik entegrasyonun altyapıları, göçmenlerin eğitime katılım ve başarı oranları, barınma koşulları, dil eğitimi desteği, sağlık hizmetlerine erişim vb. gibi birçok konu entegrasyon sürecinin bir parçasıdır. Bunların yanında, göçmenlerin entegrasyona istekli ve gönüllü olmaları, göç-edilen ülkeye aktif katılım sağlamaları; göç-edilen ülkenin dilini, kültürünü ve tarihini öğrenmeleri vb. gibi konular da entegrasyon sürecinin aynı önemdeki bileşenlerini oluşturmaktadır. Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinin göç tecrübeleri göz önüne alındığında, göç ve göçmen entegrasyonu politikaları geliştirmiş olan ülkelerin göç olgusundan fayda sağladıkları (ör. Kadana, ABD, BK), buna karşın göçmenlerin entegrasyonunu reddeden veya görmezden gelen ülkelerin (ör. Almanya, Fransa, Avusturya) ise çeşitli zorluklarla karşılaştıkları şüphe götürmez bir gerçekliktir. *Göçmen entegrasyonu, demokratik refah devletinin sağlıklı bir şekilde devam etmesi ve işlevselliğini koruması için hayati önem taşımaktadır.*

Burada makalenin esas amaçlarına geçmeden önce kısaca değinilmesi gereken bir hususta göçmen ve sığınmacı kavramlarıdır. Sığınmacı kavramı ülkesinden zulüm ve/veya ağır insan hakları ihlalleri sebebiyle ayrılan, hukuki anlamda sığınma (iltica) talebinin kabulünü bekleyen, yani henüz mülteci statüsü kazanmamış, kimseler için kullanılır. Buna karşın göçmen kavramı ise ülkesinden genellikle eğitim ve ekonomik sebepler ve/veya daha iyi yaşam koşulları elde etme sebebiyle ayrılan ve başka bir ülkede vize veya sınırsız oturma ile yaşayan kimseler için kullanılır (bkz. Ager and Strang, 2004).

Bu makalenin üç esas amacı vardır: BK'deki Türkçe-konuşan toplulukların (bundan sonra kısaca Türklerin¹):

1 Burada Türk kavramı Birleşik Krallıktaki Türkçe-konuşan topluluğu ifade etmek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla Türk kavramının etnik değil, dilbilimsel (linguistic) olarak kullanıldığı akıldaki tutulmalıdır.

- (1) göç ve entegrasyon tecrübelerini analiz etmek
- (2) özellikle eğitimdeki başarı ve başarısızlıklarının sebeplerini tartışmak ve
- (3) politika-yapıcılara ve karar-vericilere yönelik pratik çıkarımlarda bulunmaktadır.

Bu bakımdan makale şu şekilde yapılandırılmıştır: Bir sonraki bölüm entegrasyon kavramını ana akım modeller ve yaklaşımlar üzerinden kısaca tartışmakta, üçüncü bölüm Türklerin İngiltere'ye göç süreçlerini ele almakta, dördüncü bölüm Türklerin entegrasyon durumlarını, özellikle eğitime katılım ve başarı bağlamında, analiz etmekte, beşinci bölüm politika-yapıcılar için pratik çıkarımlar sunmakta ve son bölüm ise makaleyi özetlemektedir.

Entegrasyon Modelleri

Bu bölümde ele alınan entegrasyon modelleri asimilasyonist model, liberal entegrasyon modeli ve çok kültürcü modelden oluşmaktadır. Bunun temel sebebi bu üç modelin BK'de (ve genel olarak Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinin çoğunda) daha önce uygulanan modeller olmasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla bu modeller mevcut kuramsal modellerin tamamını temsil etmemektedir.

Asimilasyon

Asimilasyon fikri, yerleşilen ülkedeki toplumun kültürüne tam olarak asimile olmayı ifade eder (Parekh, 1997, 2000). Parekh'e (2008, 83) göre asimilasyon kavramı içinde göçmenlere iki seçenek sunulur:

Tam ve eşit vatandaş olarak kabul edilmek istiyorlarsa ulusal kültüre asimile olmalı, miras aldıkları veya beraberlerinde getirdikleri kimliklerini yerleşilen ülkelerinde türetilen üst kimlikle değiştirmeli ve bir tür kültürel yeniden doğuştan geçmelidirler. Tam aksine, kültürlerine bağlı kalırlarsa geldikleri ülkeleriyle yakın bağları sürdürürlerse [...] toplumun geri kalanı onlarla bütünleşmeyi reddederse ve onlara eşit olmayan muamele edilirse şikayet etmemelidirler.

Asimilasyonist entegrasyon modeli, kültürel çeşitliliği bırakın bir zenginlik olarak görmeyi bir tehdit ve önemli bir sorun olarak görür. Asimilasyonist model için yeni gelenlerin dil ve kıyafet gibi en temel ayırt edici özellikleri yerleşilen ülkeye asimile edilerek terk edilmesi gereken bir tür yabancı unsurlar olarak görülmektedir (Lee, 2009, 732). Dahası, asimilasyon kişinin yalnızca yerleşilen ülkenin dilini öğrenmesini değil, aynı zamanda başka yabancı bir dil (kendi ana dili) *konusmamasını* da gerektirir. Bu nedenle asimilasyon; dilsel, kültürel, sosyal ve dinsel olarak ayırt edilemeyen vatandaşlar yaratma çabasıdır (Banting ve Kymlicka, 2010, 49; ayrıca bkz. Brubaker, 1992). Bu yaklaşım 20. yüzyılın ilk yarısında yaygın olarak kabul görse de 1970'ler sonrası liberal demokrasi, insan hakları, azınlık hakları ve kültürel haklar gibi kavramların

küresel anlamda yaygınlaşması ile birlikte daha az popüler hale gelmiş (Glazer, 1993, 122) ve günümüzde büyük ölçüde terk edilmiş bir yaklaşımdır (Modood, 2012, 27).

Liberal entegrasyon

1980'lerden sonra asimilasyona bir tepki olarak ortaya çıkan entegrasyon kuramlarından birisi de liberal entegrasyondur. Asimilasyonun aksine liberal entegrasyon modeli, yalnızca farklılıkları tanımakla kalmaz; aynı zamanda vatandaşlara kendilerine özgü kültürlerini, geleneklerini, inançlarını ve kimliklerini sürdürme hakkının verilmesi gerektiği fikrini destekler (Parekh, 2000). Bununla birlikte liberal entegrasyonun en temel özelliklerinden ve *tuzaklarından* birisi, göçmenlerin kültürel farklılıklarını kamusal alanda değil özel alanda koruyabileceklerini ima eden *kamusal alan – özel alan* ayrımıyla ilgilidir. Yani, toplumun birliği kamusal alanda yer alırken toplumsal çeşitlilik özel alana aittir. Göçmenlere kamusal alandaki farklılıklarını eşit vatandaşlar olarak ifade etme seçeneği *verilmediğinden* bu ayrım sorunludur. Bu modele göre farklılıkların kamusal alanda barındırılmayacak kadar yabancı ve uygunsuz olduğu düşünülmektedir. Liberal modelin bir diğer temel zayıflığı (ve tanımlayıcı özelliği), grupları değil bireyleri tanımasıdır. Yani “vatandaşlar sadece bireyler değil, aynı zamanda belirli dini, etnik, kültürel ve bölgesel toplulukların da üyeleri” olmasına rağmen (CMEB, 2000, ix) liberal model azınlıkları yalnızca bireyler olarak görmekte ısrar etmektedir ve bu nedenle grupların sosyolojik varlığı ve önemini yadsımaktadır (Modood, 2012, 27-28). Asimilasyon ve entegrasyon arasındaki en temel ayrım, “asimilasyon, yeni gelenlere çoğunluk toplumunun asli kültürünü empoze etmek anlamına gelirken [...] entegrasyonun kesin anlamı bundan kaçınmaktır” (Joppke, 2007, 4). Ancak burada görüldüğü gibi bu entegrasyon modelleri eşit vatandaşlık ve demokratik değerlerle tam olarak uyum sağlamamaktadır.

Çokkültürcü entegrasyon

Çokkültürcülük; asimilasyon ve liberal entegrasyonun aksine, kamusal alanda kültürel olarak farklı bireylerin ve grupların kimliklerini tanımayı, saygı duymayı ve eşit şekilde temsil etmeyi hedefler. Bu nedenle, *tanıma* ve *eşitlik* kavramları çokkültürcülüğün merkezinde yer alır. Charles Taylor'ın yazdığı gibi tanıma kavramı, liberal demokrasilerde azınlık-çoğunluk ilişkilerinin doğasını anlamak açısından hayati öneme sahiptir; çünkü “tanınmama veya yanlış tanıma zarar verici ve bir baskı biçimi olabilir” (Taylor, 1994, 25). Bu bağlamda, *farklılıkların tanınması* azınlık gruplarının (göçmen ve sığınmacılar dahil) entegrasyonu için kritik bir role sahiptir (Taylor, 1994, 38). Çokkültürcülük fikrinin normatif temellerinden biri olan *eşitlik* kavramı da aynı derecede önemlidir (Modood, 2013, 161). Çokkültürcülük, kamusal alanda ve kurumlarda herkesin eşit tanınmasını savunur; katılım eşitliği, kaynakların dağıtım eşitliği vb. (Gutmann, 1994, 5).

Tariq Modood'a (2012, 2013) göre çokkültürcü entegrasyon modelinin farklı gruplar için farklı çalışması gerekir, çünkü “her grup farklıdır ve bu nedenle entegrasyonun

tek bir şablondan [...] oluşamayacağını savunur" (Modood, 2012, 28). Çokkültürcü entegrasyon modeline göre başarılı entegrasyonun ilk ve en önemli koşulu, azınlıkların istihdam, barınma, eğitim ve diğer tüm kamu hizmetlerine eşit erişim ve fırsatlara sahip olması gerektiğidir. Çokkültürcü model için entegrasyon, "çok-seviyeli bir süreç olarak düşünülmelidir"; entegrasyon politikaları "ırkçılık, ayrımcılıkla ve sosyo-ekonomik dezavantajlarla mücadele etmelidir, ancak aynı zamanda insanların gurur duyabileceği bir kimliğe dahil olmayı da sunmalıdır" (Modood, 2012: 48; 2013: 45). Çokkültürcü entegrasyon modeli, eşit vatandaşlık temelinde var olan göçmen entegrasyonu modelleri arasında; insan hakları, insan onur ve haysiyeti, eşitlik ve adalet, kültürel haklar vb. gibi esas değer ve prensiplere dayanması bakımından tercih edilmesi gereken modeldir. Bu modelin çeşitli biçimlerde Kanada, Avustralya, Birleşik Krallık, Hollanda ve Belçika gibi gelişmiş demokrasilerde uygulandığı ve başarılı sonuçların alındığı kabul gören bir gerçektir (Banting and Kymlicka, 2010).

Entegrasyona İki Yaklaşım

Bu bölümde göçmen entegrasyonu olgusuna nasıl yaklaşılması ve ele alınması gerektiğine dair kabul gören iki temel yaklaşım kısaca değerlendirilecek ve entegrasyonun tanımı yapılmaya çalışılacaktır.

Birinci yaklaşım: Entegrasyonu anlamanın yaygın bir yolu; onun yapısal, politik ve sosyo-kültürel olmak üzere üç ana boyutunu vurgulamaktır. *Yapısal entegrasyon*;

göç-alıcı ülkenin yeni gelenler için göçmen-egitimi, barınma ve sağlık hizmetleri gibi temel hizmetlere eşit erişime sahip olmasına izin veren ve bunu mümkün kılan yapısal düzenlemeler sağlaması anlamına gelir. *Siyasi entegrasyon*; göçmenlerin yerleşilen ülke tarafından hazırlanmış siyasi fırsat alanları aracılığıyla vatandaşlık, oy hakkı vb. siyasi hakları elde etmelerini ifade eder. Son olarak *sosyo-kültürel entegrasyon*; bireyler ve gruplar düzeyinde, etnik gruplar arası etkileşimlerin yanı sıra tireli kimlikler (ör. Britanyalı-Müslüman, Afro-Türk) ve yerleşilen ülkeye aidiyet duygusu geliştirmeyi ifade eder (Baubock, 1994; Zetter vd. 2002; Permoser ve Rosenberg 2012). Bu formülasyona göre göçmenlerin aktif olarak katılım sağlaması ve yerleşilen topluma entegre olmaya istekli olması beklenirken, göç-alıcı ülkenin siyasi fırsat altyapılarını kolaylaştırmanın yanı sıra bazı yapısal ve yasal adımlar atmasının beklediği iki-yönlü bir süreci ifade eder. Yani entegrasyon, hükümet politikalarına ve göçmen katılımına indirgenir. Dahası, bu formülasyonda göçmenler; önceden tanımlanmış yapısal, politik ve sosyo-kültürel düzenlemeler içinde yollarını bulmaları beklenen pasif özneler olarak zımnen temsil edilmektedir.

İkinci yaklaşım: Genel olarak kabul gören ikinci entegrasyon yaklaşımı, Ager ve Strang'ın (2004, 2008) öncülüğünü yaptığı *göstergelere* (veya sonuçlara) dayalı entegrasyon yaklaşımıdır. Entegrasyon göstergeleri fikri, "bir kişinin entegre olup olmadığını nasıl tespit edebiliriz" sorusundan yola çıkar. Ager ve Strang (2004, 9) bu soruya şu cevabı verir: "Bir birey veya grup, [1] ev sahibi topluluklarda elde edilenlere eşdeğer

olan istihdam, barınma, eğitim, sağlık vb. dahilinde kamu hizmetlerine ulaştıklarında ve [2] geniş toplum ile aktif ilişki içinde olduklarında bu toplumla bütünleşmiş olur". Bu yaklaşım entegrasyon tartışmaları için yararlı bir zemin sağlasa da bazı bakımlardan ve bazı göçmen grupları için problemlili olabilmektedir. Entegrasyon göstergelerinin belirlenmesi ve detaylandırılması, göçmen entegrasyonunu incelemek için kesinlikle faydalı olabilir; ancak göstergeler tüm göçmenler/gruplar için sabit veya geçerli olmayabilir. Söz gelimi, bazıları etnik gruplar arası evliliklerin "genellikle sosyal entegrasyonun en güçlü ölçütü olarak görüldüğünü" iddia ederken (Carol vd., 2014: 388), diğerleri (Rodríguez-García 2015; Alba ve Foner 2015) buna itiraz eder. Açıkça gözlemlenmiştir ki, etnik gruplar arası evlilikler bazı gruplardan beklenirken (BK'deki Güney-Asyalı Müslümanlar), diğerlerinden beklenmemektedir (ör. BK'deki Amerikalılar) (Parekh, 2008: 86-87). Bu nedenle entegrasyonun sonuçlarına/göstergelerine odaklanmak önemli, ancak entegrasyon kavramına yalnızca sonuç olarak değil, bir süreç olarak odaklanmak daha doğru bir yaklaşımdır.

Özetlemek gerekirse, göçmenlerin entegrasyonu tek-yönlü (asimilasyonist) bir süreç değildir. Bu yaklaşım göç-alan ülkeyi entegrasyon sürecinin tek aktörü, göçmenleri ise pasif aktörler olarak görmekle kalmaz, kültürel asimilasyon gibi etik olarak kabul edilemez bir yaklaşımı benimser. Entegrasyon genel olarak iki-yönlü bir süreç olarak değerlendirilir; yani hem göç-alan ülkeyi hem de göçmenleri muhatap aktörler olarak görür ve karşılıklı adımlar atılması gerektiğini vurgular. Buna mukabil, bazı çalışmalar üçüncü bir aktör olarak ulusötesi aktörlerinde dikkate alınması gerektiğinin altını çizmiş, özellikle göç-gönderen ülkelerin ve ulusötesi sivil yapıların olası rollerine dikkat çekerek entegrasyonun üç-yönlü bir süreç olduğunu iddia etmiştir (Dikici, 2021).

Genel olarak entegrasyonu şu şekilde tanımlamak mümkündür: Entegrasyon; göçmenlerin, ev sahibi ülkenin ve (mevcut) ulusötesi aktörlerin entegrasyona ilişkin tartışmalara ve süreçlere dahil olduğu ve bunları etkilediği üç-yönlü bir süreçtir. Entegrasyon, göçmenleri çokkültürlü toplumlara entegre etmek (dışlamak, marjinalleştirmek veya damgalamak için değil) uygun yasal ve politik yanıt geliştirme sürecidir. Gündelik hayattaki ve kurumlarda yerleşik olan ırkçılık, ayrımcılık ve eşitsizliklerle mücadele etmek ile ilgilidir; yerleşilen ülkenin tüm hak ve hizmetlerine eşit erişim ve katılım taleplerini karşılamak, kaynakların yeniden dağıtımını adil bir şekilde yapılandırmak entegrasyonun temel bileşenlerindedir. Son olarak entegrasyon, çoklu veya tireli kimlikler geliştirme sürecini ve yerleşilen ülkeye bağlılık/aidiyet duygusu geliştirmeyi ifade eder.

Entegrasyonun Altyapısı ve Temel Bileşenleri

Buraya kadar anlaşılmış olacağı üzere, entegrasyon kavramı çok geniş ve çok katmanlı bir süreci ifade etmektedir. Yukarıda tartışılan model ve yaklaşımların yanı sıra göçmen entegrasyonunun temel yapı taşlarını daha somut bir şekilde anlamak adına bu bölüm entegrasyonun altyapısını ve temel bileşenlerini kısaca tartışmaktadır.

Yasal Düzenlemeler ve Entegrasyon Politikaları entegrasyonun en temel bileşenleri ve koşullarıdır. Kapsayıcı, teşvik edici, ve kolaylaştırıcı olmalı; marjinalleştirmemeli ve eşitsizlikleri yeniden üretmemelidirler. Tüm kamu hizmetlerine eşit erişimi, yerleşilen ülkenin tüm alanlarına eşit katılımı, kamu kurumlarında azınlıkların eşit temsiliyi sağlamlaştırmalı ve ayrımcılıkla mücadele etmelidirler.

Eşit Vatandaşlık entegrasyonun temel bileşenlerinden biri ve birincil şartıdır. Kişinin yerleşilen ülkenin yerli halkıyla eşit statüye sahip olmasını sağlar; yeni gelenlere, temel haklara ve kamu hizmetlerine eşit erişim hakkı verirken karşılıklı yükümlülükler ve görevler getirir ve "bir siyasi topluluğa bağlılığı-aidiyeti ifade eder" (Faist vd., 2013, 113). Bu nedenle vatandaşlık rejimleri dışlama değil bütünleşme amacı ile tasarlanmalıdır.

Eğitim sistemine eşit erişim entegrasyonun önemli bir koşulu, göstergesi ve aynı zamanda bu amaca yönelik en etkili araçtır (Ager ve Strang, 2008, 16). Eğitim, istihdam, daha geniş sosyal bağlantı ve dil öğrenimi için önemli fırsatlar yaratır. Dahası, eğitim yukarıya doğru toplumsal mobilizasyonun en önemli araçtır. Şüphesiz ki uzun dönemli göçmen/mülteci entegrasyonun esas altyapısını eğitim sağlamaktadır. Göçmen çocukların eğitime eşit erişimi, katılımı, başarı/başarısızlıkları dikkatle takip edilmeli ve süreç içerisinde, gerekli olduğu durumlarda, değişiklikler, iyileştirmeler, geliştirmeler yapmaktan çekinilmemelidir.

İstihdam gelir yaratma ve ekonomik ilerleme için bir mekanizma sağlar ve bu nedenle, entegrasyonu destekleyen kilit bir faktör olarak kabul edilir. İstihdam, ayrıca sosyal rollerin (yeniden) oluşturulmasında, dilin ve kültürel yeterliliğin geliştirilmesinde ve sosyal ağlar kurulmasında önemli rol oynar (Ager ve Strang, 2008, 14).

Dil ve Kültürel Bilgi gibi beceriler hem diğer topluluklarla hem de devlet ve gönüllü kuruluşlarla sosyal bağlantıyı kolaylaştırır. Kültürel bilgi gelenek ve beklentilerin yanı sıra günlük yaşam için pratik bilgileri (ör. ulaşım, kamu hizmetleri, sosyal yardımlar vb.) içerir; bu bakımdan, entegrasyon sürecinin önemli bileşenlerindedir (Ager ve Strang, 2008, 21).

Kısacası, göçmen/mülteci entegrasyonu çok-yönlü ve çok-katmanlı bir süreçtir. Burada öz bir şekilde ifade edilenlerin yanında, barınma, sağlık hizmetlerine erişim, güvenlik ve istikrar, toplumsal etkileşim vb. gibi birçok konu başarılı bir entegrasyon sürecinin küçümsenmeyecek bileşenleridir. Bir sonraki bölüm, İngiltere'deki Türkler üzerinden göç-entegrasyon-eğitim eksenini tartışmaktadır.

Birleşik Krallık'taki Türkler ve Entegrasyon Süreçleri

BK'ye Türk Göçü

BK esas olarak sömürge geçmişi tarafından şekillendirilen uzun bir göç tarihine sahiptir. En önemli göçmen grupları Güney Asyalılardan oluşsa da, bugün Doğu Avrupalılar ve Türkler de dahil olmak üzere çok-etnili Britanya'yı oluşturan birçok

göçmen grubu bulunmaktadır. BK'deki Türkler Kıbrıslı Türkler ile Türkiye'den gelen vatandaşlardan oluşmakta, genel olarak Türkçe-konuşan topluluk olarak kategorize edilip ve adlandırılmaktadırlar; BK'deki Türlerin göç ve entegrasyon deneyimleri tek tip olmaktan uzaktır (Enneli, 2002; King vd., 2008). Bu bölüm BK'deki Türklerin farklı göç ve entegrasyon deneyimlerine odaklanmaktadır.

Kıbrıslı Türkler

Kıbrıs Adası, 1878 ile 1960 yılları arasında İngiliz İmparatorluğu'nun bir koloniydi. Kıbrıslıların İmparatorluğun tebaası olarak Britanya'ya göçü 1960'tan önce başlamışsa da Ada'daki İngiliz egemenliğinin sona ermesine müteakip çıkan kanlı çatışmalar beraberindeki politik kargaşa ve ekonomik istikrarsızlık Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türklerin İngiltere'ye göçünü artıran ana sebeplerdi -70'lerin sonunda Britanya'daki Kıbrıslı Türklerin sayısı 40.000 olarak kaydedilmiştir (Atay, 2010, 123). Kısacası Britanya'daki sömürge bağları, toplumlar arası çatışmalar ve ekonomik fırsatlar, hem Kıbrıslı Türklerin hem de Kıbrıslı Rumların İngiltere'ye göçmelerinin ana nedenleriydi (Enneli vd., 2005, 3; Robins ve Aksoy, 2001, 685).

Kıbrıslı Türklerin ilk nesilleri tekstil endüstrisinde vasıfsız işçilerdi; ancak kısa bir süre sonra yiyecek-içecek (catering), restoran ve kuru temizleme gibi diğer sektörlerde yer almaya başladılar. İlk gelenlerin çoğunluğu erkekti ve aile birleşmeleri 1960'larda ve 1970'lerde gerçekleşti. Zamanla, kadın istihdamının kullanılmasıyla varlıklarını artırdılar ve nispeten yüksek refahın bir sonucu olarak yerleşim ve sosyal hayat düzenleri değişti (Enneli vd., 2005, 3). Sonraki nesiller 'kaliteli eğitim için fırsatlar buldular, akıcı İngilizce konuşmaya başladılar ve prestijli meslek alanlarına erişerek sosyal ve profesyonel hareketlilik buldular. Bugün Kıbrıslı Türkler öğretmen, memur, eczacı, doktor, diş hekimi, muhasebeci, avukat, sigortacı ve girişimcidir' (Atay, 2010, 124). Kıbrıslı Türklerin *erken gelişlerinin* entegrasyonları üzerinde önemli etkileri olduğu ileri sürülmüştür ki bu, Britanya özelinde, Türkiye'den gelenlerle karşılaştırmalı bir perspektifte görülebilmektedir (İnal vd., 2009, 516).

Anadolu'dan Gelen Türk Vatandaşları

Anadolu'dan gelen ilk Türk göçmenler İngilizcelerini geliştirmek veya yüksek öğretime girmek istiyorlardı. Bu nedenle ilk Türk göçmen profili, daha sonra kalıcı olarak kalmanın yollarını arayan genç, eğitilmiş, şehirli, orta sınıf erkeklerdi (Atay, 2010: 124). Daha sonra 1974 petrol krizi nedeniyle Avrupa ülkelerinin işgücü almayı bırakması Türkleri göç etmek için alternatif yerler aramaya yöneltti ve İngiltere de bunlardan biriydi. Anadolu'dan önemli sayıda Türk vasıfsız veya yarı vasıflı işçi olarak göç etmeye başladı ve bunların büyük çoğunluğu ailelerini daha sonraki yıllarda getirdi (Atay, 2010, 125). Daha sonraki önemli bir göç dalgası ise Türkiye'deki 1980 askeri müdahalesi, PKK ile büyüyen çatışmalar ve genel ekonomik nedenlere dayalı olarak meydana gelmiştir. Bu üç faktörün sonucu olarak Türkiye'den yaklaşık 1 milyon kişi Avrupa'da

2000'li yıllara kadar iltica başvurusunda bulunmuş, sonraki yıllarda da göçler devam etmiştir (Sirkeci ve Esipova, 2013, 3; King vd., 2008, 426).

Türklerin nüfusu 1970'ler ve 1980'lerin sonunda aile birleşmeleriyle arttı. İşgücü piyasası faaliyetlerinde Kıbrıslı Türklerin izinden gittiler. Başlangıçta tekstil endüstri- siyle yoğun bir şekilde ilgilendiler ve daha sonra yiyecek-içecek, fırıncılık, bakkal ve kuru temizleme gibi diğer sektörlerle ilgilendiler. Türkler özellikle küçük işletmeler kurarak gıda sektörüne dahil oldular -ör. kebab ve kahvehaneler. Bugün, İngiltere'de 17.000'den fazla kebab dükkanı olduğu ve bunların yıllık cirosunun yaklaşık 2.2 milyar sterlin olduğu tahmin edilmektedir, bu da 'kebabı İngiltere'nin en popüler ürünle- rinden biri haline getirmektedir(Ceftus, 2013).

Türklerin BK'ye Entegrasyonu

Batı Avrupa'daki Türk nüfusu, AB üyesi olmayan yabancıların büyük bir kısmını temsil ediyor ve bu da onları entegrasyon tartışmalarının ve süreçlerinin önemli bir parçası haline getiriyor (Avcı, 2006; Wets, 2006; Icduygu, 2009). Bu bölüm, Türklerin İngiltere'ye görece olarak yavaş entegre olmalarının sebeplerini dört ana etken üze- rinden analiz etmektedir: İngiltere'nin entegrasyon anlayışı ve politikaları, eve-dönüş ideali, ekonomik entegrasyon ve Türklerin eğitimdeki görece başarısızlıkları. Birinci etken Türklerin entegrasyonunu olumlu etkilerken diğer etkenler bu süreci yavaşlat-makta ve bazen de sabote etmek.

BK'nin entegrasyon politikaları

Avrupa devletleri kendi tarihsel, ideolojik ve politik farklılıklarının yanı sıra ge- len göçmenlerin profiline de dayanarak farklı entegrasyon yaklaşımları ve politika- ları benimsemiştir (Brubaker, 1992; Favell, 1998). Fransız vatandaşlığı cumhuriyetçi yurttaşlık evrenselciliğine dayanıyordu; Alman vatandaşlığı ise Türklerin büyük ço- ğunluğunun yakın zamana kadar tam ve eşit üye olamamasının ana nedeni olan jus sanguinis'e (kan bağı) (Aktürk, 2007, 30) dayanıyordu -ve bu nedenle entegrasyon sürecine zarar verdi.

Hakim siyasi yaklaşımlar, göçmenleri mevcut kurumsal yapılar entegre etmede (veya etmemede) başat rol oynamıştır. Çokkültürcülük gibi kapsayıcı politikalar göç- menleri entegre etmeye yönelik adım atarken asimilasyonist veya inkârcı yaklaşımlar göçmenleri uzun bir müddet tehdit olarak görmüştür. Örneğin, Hollanda ve BK'deki örgütlü Türk Müslüman gruplar büyük ölçüde tanınmış, desteklenmiş ve toplumlarla bütünleşmişken bu gibi göçmen yapılanmaları Alman anayasasına bir tehdit olarak görülmüşlerdirler. Yükleyen'e (2009, 460; ayrıca bkz. Rosenow-Williams, 2012) göre:

İslami örgütlerin İslam yorumlarını Avrupa ortamlarına entegre etmele- rine ve uyarlamalarına yardımcı olan çokkültürcü politikalarlardır. Genel olarak göçmenler ve özel olarak Müslümanlar üzerindeki devlet politika- ları, İslami örgütleri ve onların İslam'ı yorumlamalarını etkilemekte-

dir. Yasal çerçeve ve politikalar, kamusal alanda İslam'ın ve Müslüman kimliğinin tanınmasını sağlarsa, İslami kuruluşlar işbirliğine ve dini söylemlerinde reform yapmaya daha açık hale gelirler.

Yukarıda da değinildiği gibi BK 1970'lerden buyana çokkültürcü entegrasyon ve çokkültürcü eşit vatandaşlık politikalarını benimsemiştir. Bu politik yaklaşım; Türk göçmenlerin kendi kimlik ve kültürlerini muhafaza ederek Britanya dil ve kültürünü öğrenmeyi teşvik etmiş, eğitime eşit katılımı garanti altına almış ve güçlü bir şekilde desteklemiş, ekonomik ve politik hayata katılımı desteklemiş ve vatandaşlık yolunu kolaylaştırmıştır. İşte tamda bu *kapsayıcı ve teşvik edici politikalar* Türk göçmenlerin kendi öz kültür ve kimliklerini kaybetmeden göç edilen topluma uyum sağlama, entegre olma ve aidiyet geliştirmenin yollarını doğal biçimde ortaya koymuş ve kolaylaştırmıştır.

Eve-dönüş ideali ve entegrasyon

Diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi ilk nesil Türklerin İngiltere'deki varlığı sadece göç-gönderen ve göç-alan devletler tarafından değil kendileri tarafından da *geçici* olarak algılandığından entegre olma fikri uzun bir dönem oluşmadı. Örneğin Almanya, son yirmi yıla kadar bir göç ülkesi olduğunu kabul etmedi; göçmenleri eninde sonunda geri dönecek misafir-işçiler olarak görüyordu (Schiffauer, 2006, 95); dolayısıyla entegrasyon ancak son yirmi yıldan beri Almanya'nın gündeminde yer almaktadır (Erzan ve Kirişçi, 2008, 4). Benzer şekilde, göç-gönderen ülke olarak Türkiye, Avrupa'daki yurttaşlarını geçici işçi olarak görüyor ve bir gün geri dönmelerini bekliyordu. Türkiye, son yirmi yıla kadar asimilasyon korkusu nedeniyle vatandaşlarının yurtdışındaki yoğun etkileşimini ve katılımını sıklıkla caydırıyordu (Icduygu, 2009). Ancak 2000'lerin başlarından itibaren onları vatandaşlık almaya, dil öğrenmeye ve siyasete katılmaya teşvik ediyor (Erzan ve Kirişçi, 2008, 4).

Eve-dönüş ideali ve belirsizliği ilk nesil Türk göçmenlerin entegrasyonunun önündeki en büyük engel olarak yorumlanmıştır (Abadan-Unat, 2011; Atay, 2010). Geri-dönüş efsanesi nedeniyle İngiltere'deki birçok Türk göçmen herhangi bir dil kursuna katılmaya veya ev sahibi ülkedeki hayatı öğrenmeye isteksizdi (Akgonul ve Tapia, 2009, 107). Birinci nesil Türkler için anavatanlarına geri döneceklerinden, ev sahibi ülkenin dilini veya kültürünü öğrenmek gereksizdi. Birçoğu geri dönmemiş olsa da geri dönme konusundaki duygularını sürekli ifade etmeye devam etmektedirler (King vd., 2008, 431). Eve-dönüş ideali İngiltere'deki Türklerin önemli bir kısmının toplumsal, siyasal ve ekonomik katılımlarını ve entegrasyonlarını kısıtlayan en başat etkenlerden birisidir. Birçok Türk kökenli vatandaş, *konfor alanlarından* çıkmadan geri dönecekleri günü beklemektedirler.

Ekonomik entegrasyon ve işgücü piyasası faaliyetleri

Türklerin BK'deki işgücü piyasasına dahil olduğu en önemli alan gıda sektörüdür. Özellikle restoranlar, kebab/döner dükkanları BK ve bütün Avrupa ülkelerinde yay-

günlaşmıştır. Görünüşe göre Türk girişimciliği kebab sektörü üzerinden Türklere helal gıda sunarak başlangıçta Türk nüfusunun ihtiyaçlarına odaklanmıştır; ancak zamanla Avrupa ulusal mutfaklarının neredeyse ayrılmaz bir parçası olmayı başarmıştır. Bunda, Modood vd. (1998, 66-8; bkz. Hackett, 2013) sadece ekonomik (ör., serbest piyasa ekonomisi, misafir-işçi sisteminden farklı olarak önceden belirlenmiş çalışma alanlarının eksikliği) ve kültürel (ör. ırk ve etnik cezalar) faktörlerin değil, aynı zamanda aile ve toplum desteğinin de olduğunu ileri sürmektedirler.

BK'deki Türk toplumunun başlıca işgücü alanları (kebabçılık, kuru temizleme vb.) istihdamın genellikle vasıfsız veya yarı vasıflı olduğu, ücretlerin düşük; ancak çalışma saatlerinin uzun ve asosyal saatler olduğu alanlardır (Enneli ve Modood, 2009, 190-195). Etnik yerleşim bölgelerinin "ana akım ekonomide bulunmayan fırsatlar, ör. eğitim, mentorluk, istihdam veya yatırım için finansal kaynaklara erişim" sağladığı gözlemlenmiştir (Maxwell, 2012, 210). Fakat nihayetinde etnik yerleşim bölgeleri "işgücü piyasası fırsatlarının daha geniş yapısıyla meşgul olma konusunda isteksizlik yaratabilmekte ve onların bir etnik mahallede sıkışıp kalmalarına yol açabilmektedir" (Enneli vd., 2005, 27). Türklerin yoğun olarak dahil oldukları bu gibi işgücü faaliyetleri ileri derece dil becerisi gerektirmemesi, uzun çalışma saatleri, düşük ücretlerin olması, etnik topluluk ağları aracılığıyla erişilen etnik yerleşim işletmelerine bağlı olması ve sonuç olarak ekonomik-toplumsal yukarı hareketliliklerin kısıtlaması gibi sebeplerle entegrasyon sürecini yavaşlatmakta olduğu gözlemlenmiştir (Enneli ve Modood, 2009, 198). Aslında bu diğer Avrupa ülkelerindeki Türkler için de geçerlidir; yani Türkler, sadece Britanya'da değil;

Fransa (Akgonul, 2009), Belçika (Çakırer ve Wets, 2009), Almanya ve Hollanda (Tol, 2009) gibi diğer Avrupa ülkelerinde de etnik yerleşim bölgeleri oluşturma eğilimindedirler ve bu oluşumlar sosyo-ekonomik olarak kendi kendine yetme sonucu doğurduğu için entegrasyon sürecini yavaşlamaktadır. 2011 yılında BK'deki Türklerin eğitim gereksinimleri üzerine yayınlanan bir raporda, Türklerin istihdam alanındaki başarısızlıklarının (ör. vasıfsız işçilik) doğrudan eğitimdeki başarısızlıklarıyla ilişkilendirilmiştir (D'Angelo vd., 2011, 26). Bu bakımdan, bir sonraki bölüm eğitim-entegrasyon eksenine odaklanmaktadır.

Eğitim ve göçmen çocukların entegrasyon süreci

Göçmen entegrasyonu üzerine yapılan araştırmalar; göçmen çocukların eğitime eşit erişimi, katılımı ve başarı/başarısızlıklarının entegrasyon sürecinin önemli bir parçası olduğunu güçlü bir şekilde vurgulamakla kalmaz; sosyal sınıf, etnik köken, ebeveynlerin geçmişi, eğitim sistemi ve okul ortamı gibi göçmen çocuklarının eğitimsel başarılarını belirleyen birkaç temel faktöründe altını çizerek. Genel olarak eğitim göçmen çocukların dil becerilerini geliştirmekle birlikte onların yukarıya doğru toplumsal hareketliliklerini destekler, daha profesyonel (beyaz-yakalı) mesleklere geçmelerini kolaylaştırır (Ricucci, 2008); sosyalleşme ve kimlik inşa etme süreçlerini şe-

killendirir, etnik mahallelerinden çıkıp toplumun geri kalanıyla daha fazla etkileşime girmelerini sağlar (Adams ve Kirova, 2006) ve yerleşilen ülkeye entegre olma sürecini daha da hızlandırır (D'Angelo vd., 2011). Diğer bir ifadeyle başarılı eğitim göçmemelere bireysel olarak kazanımlar sağlamakla kalmaz, yerleşilen ülkeye de entegre olmuş uyumlu vatandaşlar kazandırır

İngiltere'de son yıllarda yazılan raporlarda Türk öğrencilerin, Bangladeşli ve Somalilerle birlikte eğitimde en kötü başarı oranlarına sahip gruplardan birisi olduğu vurgulanmaktadır (bkz. Strand vd., 2010; D'Angelo vd. 2011). Bu durum birkaç faktöre dayalı olarak açıklanmaktadır: yoksulluk ve toplumsal yoksunluk, ırkçılık ve yapısal ayrımcılıklar, dil becerisinin yetersizliği, BK'de bulunma süresi, öğretmenler arasında Türk öğrencilere yönelik başarı beklentilerinin düşük olması, eğitim politikalarında Türklerin görünmezliği, topluluk içerisinde rol modellerin eksikliği, kötü okul-ev-toplum ilişkileri ve ebeveyn desteğinin yetersiz olması (Aydın, 2001; Issa vd., 2008; Strand vd., 2010; D'Angelo vd., 2011; Crul, 2013). Bunlara ek olarak bazı araştırmacılar ise özellikle etnisite ve sosyal sınıfın (Heath ve Brinbaum, 2007) ve etnik topluluğun kendi kendine yetmesinin (Enneli and Modood, 2009) rolünü vurgulamışlardır.

Tablo 1. Londra'da 2003-2007 dönemi boyunca toplam nüfustaki farklı etnik gruplardan öğrencilerin dağılımının yüzdeleri.

	2003		2004		2005		2006		2007	
	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%
Beyaz	5,512,473	71.3	5,514,524	71.6	5,019,286	70.02	5,098,052	69.7	4,965,112	68.5
Somalili	20,722	0.27	25,016	0.32	25,765	0.36	29,846	0.41	33,979	0.47
Türk	19,582	0.25	20,436	0.27	18,973	0.27	19,698	0.27	19,906	0.27
Bangladesli	85,084	1.1	88,776	1.15	84,013	1.18	88,566	1.21	91,721	1.27
Diğer	2,090,393	27.0	2,052,531	26.6	1,997,561	27.9	2,072,674	28.03	2,135,089	29.5
Toplam	7,728,254	100	7,701,273	100	7,145,598	100	7,308,836	100	7,245,807	100

Kaynak: Strand vd. (2010).

Eğitim, BK'deki Türklerin en önemli zorluklarından biridir ve toplum bu gerçeğin bilincindedir (Çilingir, 2010: 112). Yukarıda altı çizilen faktörlerin hepsinin değerlendirilmesi bu makalenin sınırlarını aşmaktadır; bu nedenle esas olarak (1) ebeveyn, (2) okul ve (3) etnik topluluk faktörlerine odaklanılacaktır.

İlk olarak çocuklarına yardım etme arzusuna rağmen Türk ebeveynlerin destek "düzeyi genellikle ebeveynlerin kendi örgün eğitim eksikliği, İngilizce konuşma/okuma güçlükleri, eğitim sistemi ve müfredatla ilgili sınırlı anlayış ve zaman eksikliği nedeniyle kısıtlanmaktadır" (Strand vd., 2010, 23). Ebeveynlerin eğitim nitelikleri, çocuklarının eğitimine pratik katkılarını sınırlamakla kalmaz; onların eğitimiyle ilgili

seçimlerini ve planlarını da etkiler. Daha eğitilmiş “ebeveynler ev ödevlerine yardımcı olabilir, öğretmenlerle konuşabilir ve çocuklarını okul sistemi aracılığıyla yönlendirebilirken Türkçe konuşan aileler, çoğunlukla bu tür bir desteği sağlayamamaktadır.” (Enneli vd., 2005, 17; Strand vd. 2010, 164). Okul ve öğretmenlerle iletişim kurup etkileşime geçemeyen ebeveynlerin çocuklarının eğitimlerine katkıda bulunmalarını bir yana, eğitim durumlarını tam olarak kavrama ve yönlendirme şanslarının oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmiştir.

Benzer şekilde, ebeveynlerin sosyo-ekonomik geçmişleri ve mevcut durumları çocuklarının eğitim düzeyi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Ladky ve Peterson, 2010). Örneğin, bazı Türk ebeveynler çocuklarını yüksek öğrenime devam etmeye teşvik etmeye istekli değildirler; bunun yerine aile içinde çalışmalarını, mevcut işyerini devralmalarını ve devam ettirmelerini tercih ederler (DCLG, 2009: 8). Söz gelimi, kebab restoranı işleten bir ailede ebeveynlerden en az birisi (genellikle baba) öğlen başladığı mesaisini ancak gece yarısı tamamlayabilmektedir. Yani, uzun çalışma saatleri bazı ebeveynlerin çocuklarıyla olan iletişim ve etkileşimlerini minimuma indirmektedir. Hal böyleyken, bu koşullardaki ebeveynlerin çocuklarının eğitimlerine katkıda bulunmalarının oldukça zor olduğu gözlemlenmiştir. Dahası, ebeveynler çocukları eğitimden ziyade aile işlerini devam ettirmeye yönlendirmektedir (Strand vd., 2010).

Öte yandan, ebeveynler ile okullar arasındaki en ciddi engelin iletişim eksikliği, bunda ise dil becerilerinin yetersizliği çok ciddi etkilere sahiptir (Carrasco vd., 2009). Bu konuda yazılan hemen hemen bütün raporlar şunların altını güçlü bir şekilde çizmişlerdir: ebeveynler çocukların eğitime katılımları ve başarı sağlamalarında katkı sağlayan birer değer olarak görülmelidirler; ebeveynlerin okulla olan ilişkilerini çoğaltmanın ve sağlamlaştırmanın bir hedef olarak belirlenmesi ve bunun için (a) okullarda tercüman bulundurma ve (b) ebeveynler için ücretsiz dil kursları açmanın faydaları oldukça hızlı bir şekilde görülmüştür. Kuzey Londra'daki Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki okullardaki Türkçe tercümanlar (genellikle okulda çalışan Türk kökenli bir öğretmen veya okuldan mezun olan eski bir öğrenci) okul-aile ilişkilerini sağlamaktadırlar; bununla birlikte, devlet destekli dil (ESOL) kursları Türk ebeveynlere ücretsiz olarak sunulmaktadır –ancak bu kurslara ebeveynlerin devamlı katılımları gibi problemler devam etmektedir (D'Angelo vd. 2011).

İkinci olarak BK'deki etnik gruplardan gelen öğrencilerin başarısız olmasının nedenlerinden biride iyi olmayan okullara gitmeleridir. Bazı araştırmalar BK'deki etnik azınlık öğrencilerinin yerli (Beyaz) İngiliz öğrencilere nispeten kapasitesi ve kalitesi daha kötü okullara gitme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Kingdon ve Cassen, 2007; Dustmann vd., 2008). Enneli vd. (2005, 14-15-16), Türk öğrencilerin gittikleri okulların “batan okullar” (sinking schools) olduğunu, yani okullarının zaten “kaybedenler” için veya “başarısızlar” için olduğunu ortaya koymuşlardır. Kısacası, göçmen çocukların eğitimdeki başarılarını olumsuz etkileyen faktörlerden birisi de gittikleri okulların niteliğidir.

Okullardaki mevcut problemler arasında üç tanesi öne çıkmaktadır. Birincisi, okullardaki öğretmenlerin göçmen öğrencilerin başarılarına yönelik beklentilerini çok düşük tutmaları; sonuç olarak bu beklentinin düşük olması Türk öğrencilerin okula devamlılıkları ve akademik başarıları üzerinde doğrudan olumsuz etkiler oluşturmaktadır (Enneli ve Modood, 2009). İkincisi, okullarda etnik gruplaşmaların ve “farklı gruplar arasında bazen fiziksel kavgayla sonuçlanan büyük gerilimlerin” oluşması (Enneli vd., 2005, 15). Bu gibi etnik gruplaşmaların Türk öğrencilerin sınavlarda başarısız olmasına yol açtığı gözlemlenmiştir. Dahası, bu tür gruplaşmalar okuldan kaçmaya ve dışlanmaya neden olmakta, Enneli vd.’ne (2005, 15) göre, “her etnik gruptan gençlerin yaklaşık üçte biri eğitimleri sırasında okuldan kaçmaktadır.” Son olarak dil yeterliliği belki de Türkçe konuşan öğrencilerin başarısızlığını etkileyen en temel faktörlerden biridir. Örneğin, Strand vd.’nin (2010) raporu, diğer etnik gruplarla karşılaştırıldığında, Türk öğrencilerin Londra’da okula devam etme ve dil becerileri açısından en az başarılı olanlar arasında olduğunu göstermektedir.

Bunlara rağmen, devlet ve yerel yönetimler göçmen grupların kendi eğitim faaliyetlerini teşvik etmekte ve desteklemektedir. Etnik grupların kurdukları hafta sonu okulları gibi oluşumların göçmen çocukların ana dillerini unutmamalarını sağladıkları gibi genel olarak eğitimi destekleyici bir rol üstlendikleri gözlemlenmiştir (Lytra ve Martin, 2010; Warrem vd., 2011). Bu eğitim faaliyetleri çocukların akademik başarılarını desteklemenin ötesinde toplumsal hareketliliği ve özgüvenin oluşmasını sağlama işlevi de görmektedirler (Dywer ve Modood, 2006). Genel olarak, kamu politikaları aracılığıyla bu gibi sivil oluşumların ne şekilde desteklenecekleri hala soru işareti olarak kalsa da çocukların destekleyici eğitim almalarının devlet, yerel yönetimler ve okullar tarafından desteklenmesi gerekliliği çok açıktır. BK’deki Türklerin hafta sonu destekleyici okul faaliyetlerinin Türk çocukların akademik başarılarını önemli ölçüde takviye ettikleri gözlemlenmiş, bu kurslar yerel yönetim tarafından cesaretlendirilip desteklenmektedirler (Strand vd. 2010, 104, 106, 130; D’Aengelo vd. 2011, 20, 31, 42).

Son olarak Türkçe-konuşan topluluğun kendisi, Britanya’daki Türk öğrencilerin eğitimsel kazanımı ve başarısında dikkate değer bir başka faktördür. Yukarıda da değinildiği gibi Türk toplumu Birleşik Krallık’taki en *kendi kendine yeten* topluluklardan biridir (Enneli ve Modood, 2009, 190). Bu tür kendi kendine yeterliliğin sonuçlarından biri etnik yerleşim bölgesindeki işgücü piyasasında daha yüksek istihdam fırsatıdır. Türk toplumunun genç üyeleri, genellikle daha yüksek eğitim ve hatta dil yeterlilikleri *gerektirmeyen* etnik yerleşim işletmelerinde (restoran, kebabçı, kahvehane vb.) kolaylıkla iş bulabilmektedirler; bu da onların dil becerilerini ilerletmelerini, yüksek eğitime devam etmelerini, beyaz-yakalı profesyonel işlere geçmelerini, toplumun başka katmanlarıyla etkileşimlerini ve sonuç olarak da entegrasyon süreçlerini olumsuz etkilemektedir.

Karar Vericiler için Tespitler: Eğitiminin Göçmen Entegrasyonundaki Rolü

Yukarıda da vurgulandığı gibi göçmen ve mültecilerin yerleşilen ülkeye entegre olmaları demokratik refah devletinin devamlılığı ve kurumsal fonksiyonlarının zayıflamadan devam etmesi için vazgeçilmez bir gerekliliktir. Bunun gibi göçmenlerin ve sığınmacıların yerleşilen ülkedeki eğitim sistemine eşit erişimleri, aktif katılım sağlamları ve başarı göstermeleri genel olarak entegre olmalarının en önemli yapı taşlarından birisidir. Bu bölümün amacı, Birleşik Krallık'taki Türklerin entegrasyon süreçleri göz önüne alınarak karar vericiler ve icracılar (bürokratlar, idareciler, öğretmenler, eğitimciler) için eğitimin göçmen çocukların entegrasyondaki rolünün daha etkili bir hale getirmek için bazı çıkarımların altını çizmektir.

Göçmen kökenli çocukların

- Eğitime *eşit erişim* hakkı sağlanmalı, erişim hakkının önündeki engeller (aile, maddi yetersizlik, vb.) ortadan kaldırılmalı veya minimize edilmelidir; eğer gerekirse eğitime eşit erişim hakkı yasal garanti altına alınmalıdır. Eğitime *eşit erişim* hakkı politika bazında ölçülürken göçmenlere söz konusu hakları hakkında bilgi sağlama, işe başlama desteği sağlama, hareketliliği yönetme ve güvenli ortamlar sağlama dahil olmak üzere eğitime erişimin önündeki engelleri kaldırılıp kaldırmadığı kontrol edilmelidir.
- Eğitime *aktif katılımları* teşvik edilmeli, desteklenmeli ve sağlanmalıdır; bu konuda aileler ve çocuklar cesaretlendirilmeli ve gerekli durumlarda kaynak desteği sağlanmalıdır; yerel yönetim birimlerinin ve (özellikle göçmenlerin kurmuş olduğu) gönüllü kuruluşlarının desteği istenmeli ve göçmen çocuklarının okula katılımının çok düşük olduğu yerlerde eğitim seferberliği ilan edilmelidir; bununla birlikte okullar tarafından katılımın sıkı takibi yapılmalı, periyodik raporlarla takibi yapılmalıdır.
- Okuldaki *akademik başarıları* takip edilmeli, özellikle dil eğitimi/becerileri desteklenmelidir; gerekli olduğu takdirde okul saatleri dışında ek dil dersleri verilmelidir, özellikle ekonomik zorluk çeken öğrenciler için okullarda ücretsiz hafta sonu destekleme eğitimleri verilmelidir, bu eğitimler toplumsal (ekonomik) eşitsizliği ve adaletsizliği azaltacağı gibi dezavantajlı ailelerden gelen göçmen çocukların akademik başarılarını olumlu etkileyecek ve toplumsal entegrasyonlarına katkı sağlayacaktır.
- Bütün öğrenci, öğretmen ve idarecilere göçmen ve sığınmacılarla birlikte oluşan *etnik ve kültürel çeşitliliğin bir zenginlik olduğu* ve bu zenginliğe değer verilmesi gerektiği hatırlatılmalıdır; farklılıkların bir zenginlik olduğu prensibinin bir okul kültürü haline gelmesi sağlanmalıdır.
- Okullarda/sınıflarda oluşan *farklı kültürler yok sayılmamalı* ya da bastırılmamalı, aksine değer verilerek teşvik edilmeli; bu sayede göçmen çocukları-

nın kendilerini yabancı hissetmemeleri ve kendilerine olan öz saygılarının artırılması sağlanmalıdır; bu kapsamda kendi dillerinde etkinlikler yapmaları ve kendi öz kültürlerine yönelik faaliyetlere destek verilmelidir (ör. sınıfta müzik, yemek vb. kültürel öğeler üzerinden farklılıklar bir zenginlik olarak kutlanmalıdır.).

- Her türlü ırkçı, ayrımcı, dışlayıcı, marjinalleştirici, yaftalayıcı vb. gibi durumlara karşı önlemler alınmalı; bunun için bütün öğrenci, öğretmen ve idareciler eğitim-seminer-konferans yollarıyla bilinçlendirilmelidir; örtük/gizli kurumsal ayrımcılığın oluşmaması ve/veya ortadan kaldırılması göçmen çocukların okullarına aidiyet geliştirmelerini, aktif katılım sağlamalarını ve akademik başarılarını doğrudan etkilediği gözlemlenmiştir.
- Okullarda oluşabilecek etnik gruplaşmaların ve çeteleşmelerin önü alınmalı, ayırım gözetilmeksizin zorbalık gibi problemlerin önüne geçilmelidir.

Bunların yanı sıra göçmen kökenli ailelerin çocuklarının eğitimlerine katkı sağlamları göz ardı edilemez bir gereksinimdir, bu bakımdan:

- Göçmen ebeveynlerin çocukların eğitime katılımları ve başarılarını sağlamak amacıyla okul ve öğretmenler ile aktif iletişimde olmaları gerektiği hatırlatılmalı, talep edilmeli ve desteklenmelidir.
- Eğitim sistemine yabancı olan ebeveynlere yönelik eğitim-seminer desteği verilmeli, yerleşilen ülkenin eğitim sistemi anlatılmalı ve anne-baba rollerine dikkat çekilmeli, ailelerin eğitime dahil olmalarının önemi vurgulanmalıdır.
- Göçmen aileler ile okul-öğretmen iletişiminin önündeki engeller kaldırılmalıdır; bu minvalde, okullarda gönüllü tercümanlar (mezun, eski öğrenciler vb.) bulundurulularak dil bilmeyen anne-babaların okuldan de-facto dışlanmalarının önüne geçilmelidir.
- Göçmen anne-babalar için okullar bünyesinde (örgün veya online) ücretsiz dil eğitimi verilmeli ve bu eğitimlere katılımları güçlü bir şekilde teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.
- Çocukların akademik başarıları ve genel olarak okul-eğitim tecrübelerini takip etmek için düzenli olarak (yıllık) ebeveynlerin dahil olduğu araştırmalar (toplantı, mülakat, anket vb.) yapılmalı, eksiklikler ve problemlerin ebeveynlerin perspektifinden değerlendirilmesi yapılmalı, problemlerin çözümünde ebeveynlerin dahil edilmesi sağlanmalı, okul-aile-öğretmen işbirliği güçlendirilmelidir.

Sonuç

Birleşik Krallık 20. yy boyunca en fazla göç alan ülkelerden birisidir. Etnik ve kültürel çeşitlilik 21. yy Britanya'sının en temel tanımlayıcı özelliklerinden birisi haline gelmiştir. Yeni gelenlerin İngiltere'ye adaptasyon ve entegrasyonları zaman içerisinde en önemli politik ve sosyal meselelerden birisidir. Çeşitli entegrasyon politikaları geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bunlar arasında çokkültürcü vatandaşlık politikaları kısmen başarıyla uygulanmış ve göçmenlerin yerleşilen toplumun farklı alanlarına başarılı bir şekilde entegre olmalarında önemli roller oynamıştır.

1960'larda Kıbrıslı Türklerle başlayan adadaki Türk varlığı, sonraki on yıllarda ekonomik göç ve sığınma talepleriyle konsolide olmuştur. Bugün İngiltere'de yarım milyondan fazla Türkçe-konuşan insan ikamet etmekte ve giderek önemli bir azınlık grubu haline gelmektedir. Bu nedenle Türklerin entegrasyonu giderek artan bir şekilde önem kazanmış olan bir meseledir. İlk başlarda kendilerini geçici olarak düşünen ilk nesil Türkler geri-dönüş ideali kurdukları için entegre olmayı düşünmemişler, bu sebeple dil becerisi ve yerleşilen toplumun kültürünü öğrenme gibi entegrasyon için hayati olan konulara eğilmemişlerdir. Bunun gibi Türk toplumunun kendi kendine yeterliliği, özellikle istihdam alanındaki etnik kümelenme yoluyla istihdam anlamında kolaylıklar sağlasa da ileri derece dil becerileri gerektirmediği ve yukarıya doğru hareketliliği kısıtladığı için entegrasyonu yavaşlatan bir rol oynamaktadır.

Son olarak, makale boyunca güçlü bir şekilde altı çizildiği gibi eğitim göçmenlerin entegrasyonu için olmazsa olmaz bir koşul olarak önemini korumaktadır. Eğitime eşit erişim hakkı, aktif katılım ve başarı uzun dönemli entegrasyonun en temel şartlarından birisidir. Bu bağlamda İngiltere'deki Türk toplumunun eğitim konusundaki eksikliklerinin ve başarısızlıklarının doğrudan entegrasyon süreçlerini yavaşlatan bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Türklerin eğitim konusundaki başarısızlıklarındaki en belirleyici faktörler ebeveyn, okul ve toplum faktörleridir. Ebeveynlerin eğitim seviyeleri, sosyo-ekonomik durumları, eğitim sistemini kavrayamamış olmamaları ve düşük dil becerileri onların çocuklarının eğitimlerine katkı sağlamalarının önündeki en büyük engeli teşkil etmektedir. Bunun gibi göçmen çocukların -Türkler dahil- gittiği okulların ortalamaya nispeten daha başarısız olması, bu okullardaki öğretmenlerin öğrencilerden beklentilerinin düşük olması ve ayrımcılık gibi problemlerin kısmen devam etmesi Türk çocukların başarısızlıklarının bir parçasıdır.

Sonuç itibariyle ifade edilmelidir ki 21. yy demokratik refah devletinin ve toplumunun devamlılığı ve işlevselliği etnik ve kültürel azınlıkların (göçmen ve mültecilerin) başarılı bir şekilde entegre edilmeleriyle doğrudan ilişkilidir. Eğitim ise bu entegrasyon sürecinin en önemli ve vazgeçilemez parçasıdır. Karar-vericiler ve politika-yapıcılar bu gerçekleri göz önüne alarak farklılıkların zenginlik olarak görüldüğü, kapsayıcı ve destekleyici ve insan hakları ve demokratik değerler çerçevesinde entegrasyon politikaları geliştirmeli ve kapsayıcı ortak bir üst kimlik altında hem toplumsal çeşitliliği garanti altına almalı hem de toplumsal birliği hedeflemelidirler.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2011). *Turks in Europe: From Guest Worker to Transnational Citizen*, Berghahn Books, New York.
- Ager, A. and Strang, A. (2004). *Indicators of Integration: Final Report*. Home Office, London.
- Ager, A. and Strang, A. (2008). "Understanding Integration: a conceptual framework." *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166-191.
- Akgonül, S. and De Tapia, S. (2009). "Turks Abroad: Settlers, Citizens, Transnationals – Introduction." *International Journal of Multicultural Societies*, 11(2), 104-118.
- Akgonül, S. (2009). "Turks in France: Religion, Identity and Europeaness." In *Turks in Europe: Culture, Identity, Integration*. T.Küçükcan and V.Güngör (eds.), Turkish Research Centre, Amsterdam, 35-64.
- Aktürk, Ş. (2007). "Continuity and Change in the Regimes of Ethnicity in Austria, Germany, the USSR/Russia, and Turkey: Varieties of Ethnic Regimes and Hypotheses for Change." *Nationalities Papers*, 35(1), 23-49.
- Alba, R. and Foner, N. (2015). "Mixed Unions and Immigrant Group Integration in North America and Western Europe." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 662(1), 38-56.
- Atay, T. (2010). "Ethnicity within Ethnicity' among the Turkish-Speaking Immigrants in London." *Insight Turkey*, 12(1), 123-138.
- Avcı, Gamze (2006). "Comparing Integration Policies and Outcomes: Turks in the Netherlands and Germany." *Turkish Studies*, 7(1), 67-84.
- Aydın, M.A. (2001). *Turkish Speaking Communities and Education – No Delight*, Fatal Publications, London.
- Banting, K. and Kymlicka, W. (2010). "Canadian Multiculturalism: Global Anxieties and Local Debates." *British Journal of Canadian Studies*, 23(1), 43-72.
- Baubock, R. (1994). *The Integration of Immigrants*. CMDG Report (94)25E, Council of Europe, Strasbourg.
- Brubaker, R. (1992). *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Harvard University Press, Cambridge.
- Carol, S., Ersanilli, E. and Wagner, M. (2014). "Spousal Choice among the Children of Turkish and Moroccan Immigrants in Six European Countries: Transnational Spouse or Co-ethnic Migrant." *International Migration Review*, 48(2), 387-414.
- Ceftus (2013) <http://ceftus.org/2013/11/13/nominations-begin-for-the-2nd-british-kebab-awards/#.Uz7LjfldV8E>
- Census (2011). Population of England and Wales. <https://www.ethnicity-facts-figures.service.gov.uk/uk-population-by-ethnicity/national-and-regional-populations/population-of-england-and-wales/latest>

- Cesari, J. (2004). *When Islam and Democracy Meet: Muslims in Europe and in the United States*, Palgrave, Basingstoke.
- Commission on the Future of Multi-Ethnic Britain (CMEB) (2000). *The Future of Multi-Ethnic Britain*, Profile Books, London.
- Crul, M. (2013). "Snakes and Ladders in Educational Systems: Access to Higher Education for Second-Generation Turks in Europe." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(9), 1383-1401.
- Çilingir, S. (2010). "Identity and Integration among Turkish Sunni Muslims in Britain." *Insight Turkey*, 12(1), 103-122.
- D'angelo, A., Paniagua, A. and Özdemir, A. (2011). *BME Children In London: Educational Needs And The Role Of Community Organisations: An evaluation of the education services of Day-Mer, Turkish and Kurdish Community Centre*. Research Report, Middlesex University, Middlesex.
- Department for Communities and Local Government (DCLG) (2009). "The Turkish and Turkish Cypriot Muslim Community in England." *Understanding Muslim Ethnic Communities*. Department for Communities and Local Government, London.
- Dikici, E. (2021). "Integration, transnationalism, and transnational Islam." *Identities*, <http://dx.doi.org/10.1080/1070289X.2021.1883258>.
- Enneli, P. (2002). "Social exclusion and young Turkish-speaking people's future prospects: economic deprivation and the culturalisation of ethnicity." In *Ethnicity and Economy – 'Race and Class' Revisited*, S.Fenton and H.Bradley (eds.), Palgrave, Basingstoke. 142-159.
- Enneli, P. and Modood, T. (2009). "Young Turkish-speaking People in UK: Early Employment Experiences and Dependency on Ethnic Enclave." In *Turks in Europe: Culture, Identity, Integration*, T.Küçükcan and V.Gungor (eds.), Turkevi Research Centre, Amsterdam. 185-201.
- Enneli, P., Modood, T. and Harriet, B. (2005). *Young Turks and Kurds: A Set of 'Invisible' Disadvantaged Groups*. Joseph Rowntree Foundation, York.
- Erzan, R. and Kirisci, K. (2008). "Introduction." In *Turkish Immigrants in the European Union: Determinants of Immigration and Integration*. R.Erzan and K.Kirisci (eds.), Routledge, New York.
- Faist, T., Fauser, M., and Reisenauer, E. (2013) *Transnational Migration*. Polity Press, Cambridge.
- Favell, A. (1998). *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*. Palgrave, Basingstoke.
- Glazer, N. (1993). "Is Assimilation Dead?" *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 530(1), 122-136.
- Gutmann, A. (1994). "Introduction." In *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, A. Gutmann (ed), Princeton University Press, Princeton, 3-25.
- Hackett, S. (2013). *Foreigners, Minorities and Integration: The Muslim immigrant experience in Britain and Germany*, Manchester University Press, Manchester.

- Heath, A. and Brinbaum, Y. (2007). "Explaining ethnic inequalities in educational attainment." *Ethnicities*, 7(3), 291-305.
- Icduygu, Ahmet. (2009). "Foreword: Turkish Migrant Participation in Civic and Political Life." *Turkish Studies*, 10(2), 135-137.
- Issa, T., Allen, K., and Ross, A. (2008). Young people's educational attainment in London's Turkish, Turkish Kurdish and Turkish Cypriot Communities, Report commissioned by the Mayor of London, London.
- Joppke, C. (2007). "Beyond national models: civic integration policies for immigrants in Western Europe." *West European Politics*, 30(1), 1-22.
- King, R., Thomson, M., Mai, N. and Keles, Y. (2008). "'Turks' in the UK: Problems of Definition and the Partial Relevance of Policy." *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 6(3), 423-434.
- Lee, C. (2009). "Sociological Theories of Immigration: Pathways to Integration for U.S. Immigrants." *Journal of Human Behaviour in the Social Environment* 19(6), 730-744.
- Maxwell, R. (2012). *Ethnic Minority Migrants in Britain and France: Integration Trade-Offs*, Cambridge University Press, New York.
- Modood, T. (2012). *Post-immigration 'difference' and integration: The case of Muslims in Western Europe*, New Paradigms in Public Policy, British Academy, London.
- Modood, T. (2013). *Multiculturalism*. 2nd ed, Polity Press, Cambridge.
- Modood, T. (2019). *Essays on Multiculturalism and Secularism*, Rowman & Littlefield, Lanham, MD.
- Parekh, B. (1997). "Foreword." In *Ethnic Minorities in Britain*, T.Modood et al. (eds), Policy Studies Institute, London, viii-x.
- Parekh, B. (2000). *Rethinking Multiculturalism*, Palgrave, Basingstoke.
- Parekh, B. (2008). *A New Politics of Identity*, Palgrave, Basingstoke.
- Permoser, J. M. and Rosenberger, S. (2012). "Integration Policy in Austria." In *International Perspectives: Integration and Inclusion*, J.Frideres and J.Biles (eds), , McGill-Queen's University Press, Montreal and Kingston, 39-59.
- Robins, K. and Aksoy, A. (2001). "From spaces of identity to mental spaces: lessons from Turkish-Cypriot cultural experience in Britain." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(4), 685-711.
- Rodríguez-García, D. (2015). "Intermarriage and Integration Revisited: International Experiences and Cross-Disciplinary Approaches." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 662(1), 8-36.
- Rosenow-Williams, K. (2012). *Organizing Muslims and Integrating Islam in Germany: New Developments in the 21st Century*, Brill, Leiden.

- Schiffauer, W. (2006). "Enemies within the gates: the debate about the citizenship of Muslims in Germany." In *Multiculturalism, Muslims and Citizenship: A European Approach*, T.Modood, A.Triandafyllidou, and R.Zapata-Barrero (eds), Routledge, London, 94-116.
- Sirkeci, I. and ESIPOVA, N. (2013). *Turkish Migration in Europe and desire to migrate to and from Turkey*, Border Crossing: Transnational Working Papers, NO. 1301, Regent's Centre for Transnational Studies, London, 1-13.
- Strand, S., De Coulon, A., Mechi, E., Vorhaus, J., Frumkin, L., Ivins, C., Small, L., Sood, A., Gervais, M. and Rehman, H. (2010). *Drivers and challenges in raising the achievement of pupils from Bangladeshi, Somali and Turkish backgrounds*. Research Report DCSF-RR226, Department for Children, Schools and Families, London.
- Taylor, C. (1994). "The Politics of Recognition." in *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. A.Gutmann (ed.), Princeton University Press, Princeton, 25-73.
- The Muslim Council of Britain (MCB) (2015). *British Muslims in Number: A Demographic, Socio-economic and Health profile of Muslims in Britain drawing on the 2011 Census*, The Muslim Council of Britain, London.
- Tol, G. (2009). "Integration of the Turks in Germany and the Netherlands." in *Turks in Europe: Culture, Identity, Integration*. T.Küçükcan and V.Gungor (eds), Turkish Research Centre, Amsterdam, 249-270.
- Wets, J. (2006). "The Turkish Community in Austria and Belgium: The Challenge of Integration." *Turkish Studies*, 7(1), 85-100.
- Yükleyen, A. (2009). "Localizing Islam in Europe: Religious Activism among Turkish Islamic Organizations in the Netherlands." *Journal of Muslim Minority Affairs*, 29(3), 291-309.
- Zetter, R., Griffiths, D., Sigona, N. and Hauser, M. (2002). *Survey on Policy and Practice Related to Refugee Integration*, European Refugee Fund Community Actions 2001/2002, Oxford Brookes University, Oxford.